

L'AVENÇ

Literari * Artistic * Cientific

REVISTA QUINZENAL ILLUSTRADA

ACCIÓ DESCENTRALISADORA DEL SOCIALISME

La descentralisació política i administrativa, el self government, l'autonomia, el Home rule, aplicats a les collectivitats humanes, és un dels problemes que més preocupen el pensament modern. Mentres arriba la seva resolució en la vida dels pobles, pod ben bé dir-se que teòricament triomfa, adquirint cada die més partidaris dins totes les escoles, aduc les més extremes, ja sigui pel llur esperit reaccionari, ja sigui pel llur esperit transformador de cap a peus de les societats. I quina força no dóna a un ideal a realisar el fet de que l'acceptin uns i altres indistintament, inscrivint-lo en el llur programa de reformes tots els qu'aspiren a influir en la marxa evolutiva de les societats! Les escoles socialistes, per exemple, que tants elements hân de donar per la futura organització política de les societats, es preocupen fortament del problema de l'autonomia i del self government dels pobles, considerant-lo com d'una importància comparable an el de les relacions entre el capital i el treball. Fins consideren que l'independència política dels pobles hà de contribuir poderosament a facilitar en el sentit qu'ells defensen la resolució del problema economic. L'article qu'a continuació traduim, sortit a la Revue Socialiste de Setembre ultim, és una mostra dels progressos que l'idea de la descentralisació fa entre les escoles socialistes. Es un resum notable de l'estat de la qüestió en els moments presents i de l'actitud i del paper qu'els socialistes tenen i poden tenir en el moviment estudiat. Creiem qu'els lectors de L'AVENÇ ens agrairan qu'els donem a conèixe aquêt treball que desde un punt de vista

socialista arriba a conclusions, en materia de descentralisació, iguals a les consignades per individualistes com Stuart-Mill, Spencer i dererament Novicow: el self-government reconegut an els pobles, i, en conseqüència, el dret de separació com medi d'obtenir agrupacions polítiques filles de la llibertat, principis tots qu'hân de portar un die, més o menos llunyà, la disolució dels Estats actuals europeus per facilitar la fundació dels Estats Units d'Europa.

I

LA votació del *Home rule* (1) a la Cambra dels Comuns ens dóna l'ocasió de constatar un fet importantíssim en el moviment social: la dislocació dels Estats de l'Europa moderna. Anc que poc aparent encare, aquesta dislocació es produeix d'una manera molt real, i veurem que les seves causes són prou vitals per a qu'un die tingui molta transcendència i per a fer-li representar un paper positiu dins del socialisme preparant

(1) *Home rule* significa *govern de casa seva*. Aquêt govern autonom que la Cambra dels Comuns ha concedit a l'Irlanda, la Cambra dels Lords l'hi ha refusat; més l'oposició d'una assemblea que representa únicament el privilegi serà que la reforma s'imposi més imperiosament: o bé el bill serà definitivament votat en la proxima legislatura, o bé l'Irlanda, per medi d'una agitació continua, obligarà a l'Inglaterra a concedir-li drets encare més considerables qu'els del bill actual. D'altra part, si la Cambra dels Lords persistia en la seva oposició, la seva existència metéixa fóra la qu'es posaria en perill.

les autonomies municipals o regionals, bases de l'organització social futura.

Devem, no obstant, demanar l'indulgència del lector pel nombre de fets qu'anem a citar. Pod-ser aguera sigut menys llarg provar teòricament qu'els Estats centralisadors i unitaris d'avui die no podrien resistir l'empenta de la Revolució. Emperò hem preferit referir-nos a fets precisos, puix la transformació general dels Estats ens apareixerà d'una manera més natural quand aurem estudiat les tendències descentralisadores de les poblacions en llurs marcs polítics actuals.

En lo qu'es refereix al reialme de la Grand Bretanya i de l'Irlanda, el *Home rule* el dividirà en dos. Per més qu'aquest Estat presenti una unitat política pels seus afers exteriors, no perxò deixarà de tenir dugues constitucions i l'administració de l'isla germana serà independent. Emperò no és això tot: els escocesos i els gallesos reclamen per llur costat lo que la Cambra dels Comuns ha votat a favor de l'Irlanda: també ells desitjen tenir els llurs governs a la casa llur. Una *Scottish Home Rule Association* (Associació del Home Rule escocès) s'ha desenrotllat en tota l'extensió de l'Escòcia, i societats de tendències federalistes prosperen en el país de Galles. Un moviment intensíssim té per objecte transformar el *Reialme Unit* en una federació de diverses encontrades. Els irlandesos i els gallesos són celtes, però les diferències geogràfiques han donat a la llur raça desenrotllaments diferents. Els escocesos es distingeixen dels anglesos per la sang i per les costums. Aqueixos tres pobles ja en tenen prou de l'egemonia de Londres. L'esperit de les diferents races, les necessitats particulars de les diverses regions tendeixen a garantir-se les llibertats necessàries al llur esparidiment, a obtenir una administració realment conscient de lo qu'ells són i directament en relació am sí meteixos.

I si de la patria meteixam passem a les colònies, ens trobem en presència de desitjos d'independència encare molt més forts. Ningú dubta que l'Australia, el Canadà, l'Àfrica del Sud, les Indies, estan units per lligams cada die més debils a l'imperi de la reina Victoria. Els anglesos han sentit talment que les llurs colònies es preparaven per fugir-los, qu'entre ells ha passat un fenomen ben curiós. Mentres

qu'eren sobre tot els radicals i els socialistes els qui reclamaven la federació per a l'interior del reialme i que desitjaven afluixar els nusos de la centralització entre l'Escòcia, el País de Galles, l'Irlanda i aduc diverses regions del territori anglès propiament dit, s'ha vist an els més purs conservadors posar-se a invocar també el principi federatiu, bé qu'amb un fi totalment diferent, per a l'exterior, a fi de renuar, al contrari, relacions més íntimes i més constants entre l'Anglaterra i les seves colònies. S'ha fundat una *Imperial Federation League*, comprenent els membres de la noblesa més vella del reialme. Jo no vui pas dir qu'els omes d'opinió avançada no estiguin en favor d'aquesta lliga; però el moviment qu'aquesta dirigeix és un moviment nacionalista centralisador, en llog d'esser, com els moviments que somouen l'interior del país, absolutament descentralisador.

L'*Imperial Federation League* demana, en efecte, que les colònies que, com el Canadà, l'Australia i l'Àfrica del Sud, han alcançat un desenrotllament social tal qu'are ja es governen d'una manera, per així dir-ho, completa, amb ajuda d'assemblees locals, participin a l'avenir an el govern de tot l'imperi. L'Anglaterra, que diuen qu'atén tant a les seves colònies, es troba, segons se veu, endarrerida per la França, respecte dels drets polítics que concedeix an els seus colons. El francès qu'emigra a Àlgeria continua podent enviar un diputat al Palau Bourbon. L'anglès que s'en va a l'Australia perd tota acció sobre la Cambra dels Comuns: no hi delega cap representant i no concorre ja en res al govern del seu país. Perxò un esperit d'independència considerable ha sigut el resultat d'aquestes costums polítics de l'Anglaterra respecte a colònies, algunes de les quals són avui més vivaces, més prosperes i més avançades que la mare pàtria. ¿Els vells partits polítics reeixiran a afeblir una tal independència decretant la federació, que generalment serveix per a donar més llibertat a les encontrades a les quals se concedeix? Jo no sé si els abitants del Canadà o de l'Australia o de l'Àfrica del Sud rebran am grand satisfacció les proposicions de l'Anglaterra d'admetre els llurs diputats en un parlament imperial. L'Anglaterra, en tot cas, pensa fer-s'ho pagar: el seu objecte és imposar a les colònies carregues corresponents a la llur par-

ticipació en el govern de l'imperi. Fins ara l'abitant de l'Australia, del Canadà, etc., no gastava res per l'exercit, la marina de guerra, les relacions internacionals, en una paraula, pels afers generals de l'imperi. L'*Imperial Federation League* pretén que ja és ara qu'això cessi i que les colònies, entrant amb la mare pàtria en una mateixa federació, endossin la llur part d'aquestes carregues públiques. Però l'arma de la federació, manejada així per antics partits, absolutament ignorants de les necessitats econòmiques dels pobles, corre el perill, com veurem després, de tornar-se contra dels que l'auran emplejada. Es concibeix qu'una federació imposada per un vell Estat amb l'intent de sustreure diners a poblacions joves i vigoroses, lluny de renuar els lligams qu'existien encara entre l'Anglaterra i les seves colònies, no faci, al contrari, més que rompre'ls i anticipar la dislocació de l'imperi.

Si, continuant pels països germanics, passem a l'Alemania, tindrem davant dels ulls un espectacle de dislocació tant evident, encara que limitat a territoris menys vastos. La Prússia ha mantingut fins ara l'unitat del nou imperi per mitjà d'una centralització inflexible, fundada per la mà de ferro d'en Bismarck en el triomf de la darrera guerra. ¿Però els Estats despòtics i militars no són més fràgils de lo que ho han estat sempre, en aquell temps en que per a tots els pobles bufa un vent d'emancipació? El malcontentament no ha trigat, per altra part, a produir-se contra l'egemonia prussiana an el sí mateix de l'imperi. Els prínceps han vist els llurs reialmes convertir-se en estats del rei de Prússia; els pobles han sentit les llurs aspiracions i les llurs necessitats completament ofegades per la tirania prussiana. Tota la vida política, econòmica, literària, artística, de la nació, ha estat absorbida per Berlín. Ciutats que, com Múnic, Dresde, Weimar, avien infantat una civilització capaç d'assegurar-los un brillant avenir, van caure en gelosia de la capital de l'imperi, veient florir les seves costums jueves i industrials. Tot va anar al centre: la riquesa de la nació va ésser acaparada per la ciutat dels gorgs de la Sprée, que tot d'un cop va tenir una població de més d'un milió d'habitants.

El militarisme va comprimir l'Alemania: de totes les regions de l'imperi els joves van ésser enviats a l'exercit del comandant en cap, el

rei de Prússia, per a ésser convenientment disciplinats; i an el país mateix li fou imposada la disciplina d'aquell govern militar, convertint-se de certa manera en una immensa caserna.

Els primers atacs dirigits contra el despotisme imperial foren els dels socialistes, sempre a l'avant-guarda per a combatre les tiranies de la societat actual. Però a poc a poc la pressió centralisatriu del govern prussià va aixecar l'odi del sud contra el nord, regions d'esperit diferent, i, no tenint per dir-ho així la mateixa llengua, l'una parlant en *baix aleman*, l'altra l'*alt aleman*. Una oposició quasi general va regnar contra la dominació de la Prússia entre les poblacions de l'Alemania meridional, guanyant de mica en mica les altres poblacions: el govern imperial va veure disminuir la seva majoria en cada elecció. És veritat que de tant en tant sobrevenia un incident a la frontera i els diaris governamentals presentaven la França prompta a tirar-se a sobre de la pàtria: el chauvinisme així rescalfat, venia a punt per a sostenir l'imperi.

Puix el chauvinisme és el sol apoio que l'estat prussià té a Alemania: és el sol lligam entre la Prússia i les altres regions, el sol sentiment que posa bavars, suabis, saxons, turingians, sota la dependència absoluta de l'emperador. A cada dificultat, el govern imperial ha tingut d'acudir al chauvinisme.

Més a força d'ésser explotat, aquell sentiment acabarà per esmussar-se i per cedir el llog a sentiments més vivaços. Ja aquest any, malgrat de les declamacions patriòtiques i imperials de Guillem II, la nova llei militar no ha pogut ésser votada sinó gràcies al servilisme dels diputats polonesos. Les poblacions de les províncies alemanes avien protestat en massa; i de la Baviera, nucleum de l'oposició del sud, varen partir atacs com aquells:

«La proxima guerra deu fer a la Prússia tot-poderosa dins d'Alemania. Però és qu' nosaltros, bavars, s'ens obliga a donar milions i soldats. La proxima guerra té, doncs, una importància capital per a l'existència de la Baviera.

»Si aquesta guerra fos desgraciada, fóra la fi de l'imperi alemany; però el vencedor tindria *el més grand interès en tenir consideracions a la Baviera*. Si, al contrari, l'Alemania fos victoriosa, la Baviera es convertiria en una

provincia prussiana. Dit en altres termes, *una campanya victoriosa fóra la fi de la Baviera.*»

El *Bayrische Vaterland*, an el qual emmanllevo aquestes paraules, és lluny d'esser un periodic revolucionari: és únicament l'interprete dels sentiments locals del país, dels desitjos de la Baviera de rependre una vida conscient de sí mateixa. Puix com més trabes posa el despotisme de la centralisació militar prussiana a l'expressió local, tant més les contradades de l'Alemania estàn desitjoses de sacudir el jou; de conduir-se segons les llurs aspiracions, de fruir dels avantatges economics qu'els ha donat la natura. I n'hi aurà prou, pod-ser, amb un incident, amb una exigencia un xic massa forta d'un emperador massa penetrat del caracter personal de la seva missió, per què la grand bastida que representa l'imperi d'Alemania descobreixi tot lo artificial de la seva construcció i cedeixi sota l'embranchida vigorosa i popular de les regions del país, recobrant la llur propria existencia.

En llog més qu'a l'Austria apareix més evidentment la poca coesió dels Estats moderns i la llur constitució facticia. La qüestió de les races s'hi veu am tota la seva claretat, mostrand fins a quin punt els instints més naturals dels pobles poden esser sacrificats a l'absurdo agregat d'una centralisació cesariana. L'Austria-Ungria és un mosaic de pobles els més diversos: alemanys, magiars o ungars, eslaus (dels quals tretze branques diferents), que no estan reunits en el meteix estat sinó per la necessitat dels soberans veïns de no sentir-se massa a la vora l'un de l'altre. Aquestes poblacions, d'esperit absolutament diferent, són mantingudes sota el jou politic de l'Austria, a fi de qu'el czar, no podent posar la mà sobre la part eslava de les possessions habsburgeses, no vingui a ribetejar els territoris alemanys amb una frontera massa menaçadora. Ja s'ha vist produir-se combinacions politiquas bastant analogues respecte a un país petit, la Belgica: a fi d'impedir que la França s'extengués vers al Nord, l'Inglaterra ha tallat l'estat dels Coburgs en dos pobles de tendencies molt diverses, els wallons i els flamencs, l'oposició entre els quals va accentuant-se are tots els dies.

A l'Austria aquestes raons d'Estat, nascudes en les cancelleries dels imperis, han determi-

nat grands divisions entre les poblacions: el territori dels Habsburgs ja forma, per dir-ho així, dos Estats. Els ungars, no avent pugut suportar la centralisació del govern qu'enviava les seves ordes de Viena, ciutat alemana, es van revoltar, i, després de lluites terribles, van acabar per conquerir la llur autonomia en 1867. Desde aquell die tenen la llur dieta per a ells, composta de dos parlaments, no administrant amb els parlaments de Viena sinó els afers estrangers, la defensa i les finances comunes.

Més aquêt dualisme constitucional fou lluny de resoldre la qüestió de les races de l'imperi. El govern de Viena avia tingut d'abandonar an el govern de Pesth tots els territoris al sud del Leitha, afluent del Danubi, que talla quasi bé per la meitat les possessions dels Habsburgs. I allí hi avia, al costat dels ungars, servis, croates, eslovacs, bulgars, poblacions esclaves, sense comptar els rumans, poblacions llatines, etcetera. Aquestes poblacions van sentir aclairar-se sobre d'elles un despotisme encare més dur que l'antig, el reialme d'Ungria avent-se centralisat encare més de lo que ho avia fet l'imperi d'Austria. Cal afegir an això odis antics. Els eslaus se recordaven del vell adagi magiar: «El serbi no és un ome!» Es concibeix que l'administració centralisadora de Pesth no agi fet més que revifar semblants enemistats. El govern ungar es va veure fins obligat, desde l'any següent del seu establiment, a concedir an els croates una especie de *Home rule*, una dieta a part; però aquesta dieta no va posseir cap poder efectiu. Els diputats croates varen tenir també permís per parlar la llur llengua en el parlament magiar. Però que n'aurien tret d'usarla? Perxò aquêts avantatges ilusoris, que d'altra part no es dirigien més qu'an els croates, varen esser incapços d'esmortuir l'odi de les poblacions esclaves dependents del nou Estat; i aquest odi es va acumulant de die en die en el cor dels oprimits.

Al nord del Leitha la situació és igualment tivant entre les poblacions de l'Austria. Allí, els tcheques, els polonesos, els moravis, els eslovens, els ruthens, en el nombre dels quals es troben també russos, estan sotsmesos an els alemanys de l'imperi. Una agitació molt violenta es prossegueix contre el govern centralisador de Viena, essent sobre tot molt violenta

entre els tcheques que formen la majoria de la població de la Boemia i que posseeixen un partit polític molt avançat, els *Joves Tcheques*, que dirigeix una oposició singularment viva contra els partits de l'Imperi. El moviment d'independència ha arribat a ésser tant impetuós, que l'emperador d'Àustria actual ha estat a punt de concedir a la Boemia una constitució autònoma (1874). Però en aquèl cas calia també donar-ne una a la Galitzia, una a la Carniola, etc... I l'Imperi, com quedava? Els pobles mateixos, en efecte, són els que s'ho tenen d'arreglar. Som lluny de l'època en qu'els Habsburgs, emperadors d'Alemania, infligien a l'encontrada tcheque persecucions atroces, volent ofegar la llengua de Joan Huss. Ara, a Praga, no solament no s'ensenya l'alemany a l'universitat tcheque, sinó qu'el seu ús està estrictament prohibit dins l'esfera de l'educació nacional.

El nostre segle podrà reivindicar la glòria d'aver fet brollar, al mateix temps qu'els problemes econòmics més imperiosos, les qüestions ètniques més vivaces: ha posat vigorosament la mà en el treball del benestar material dels pobles i de la llur independència moral.

Quants de sigles de compressió o d'ignorància per a l'Umanitat! Si an els tcheques del nord de l'imperi austriac s'els va obligar de callar la llur llengua, els rumans del sud, que són, «després dels magiars, la nació d'Ungria i de Transilvania més considerable pel nombre», per ventura no ignoraven, am prou feines fa cinquante anys, la llur pròpia existència? Pastors nomades, o llenyaters, o jornalers, o obrers de les mines, els rumans es designaven allavors per quatre o cinc noms diferents, mentres qu'are s'els ha vist tenir, molt recentment encare, un congrés nacional a Hermannstadt per a protestar contra l'ègemonia ungara.

És inútil tractar de predir més o menys exactament el moment en qu'aquestes races tornades a la vida feren sofrir an els Estats centralisadors i artificials, tals com l'Àustria-Ungria, una dislocació completa: avent pres consciència del llur esse, volen el llur enfranquiment. I què succeirà quand les llurs veïnes, les poblacions de la Rússia, auran sortit del llur somni prolongat?

D'una manera general, els pobles llatins prossegueixen menys la descentralisació de l'Estat

que no pas els pobles sobre els quals acabem de fixar els ulls. «Aquesta cadena que porten els pobles llatins, que posa traves a totes les llurs embranzides, — escrivia en aquesta revista M. Malon, — són els quinze sigles de monarquia absoluta, de clericalisme opressor, qu'han empetitit els cervells dels nostros pares i qu'atavicaament comprimeixen encare les nostros facultats comprensives. Abans que nosaltros puguem, valents i forts, anar a l'avenir i fundar la federació dels Estats Units d'Europa, és indispensable desembarrassar-nos del passat.» D'altra part, com ho anem a veure, els pobles llatins no estan pas indemnes de la necessitat de descentralisar.

Aduc en la mateixa Itàlia la tirania centralisadora del nou estat ha fet apareixe algunes tendències perilloses per a l'unitat de la jove nació.

No obstant, jamai cap unitat no fou fundada en una semblant aspiració patriòtica. Però la prova qu'aquesta unitat és pod-ser menys completa i menys vivaç de lo qu'es creu generalment, són les mesures molt especials que pren el govern italià per a barrejar els elements de les diferents regions del país.

Llevat dels batallons alpins, encarregats de la guarda de les fronteres del nord, tots els altres regiments han de reclutar-se a la vegada entre les poblacions de les tres zones: alta, mitjana i baixa Itàlia. La guarnició d'Alexandria comprèn així tants d'habitants de la regió de Nàpols i de Roma com d'habitants del Piemont. Així mateix la guarnició de Roma, etc.

Però aquesta necessitat, per un napolità, de viure, durant tres anys, costat per costat amb un piemontès, en llog de suavisar les divergències entre aquells dos omens, no ferà, al contrari, augmentar-les? Perquè es tracta d'una obligació estrangera, una obligació que ve d'un govern que no veu ni piemontès ni napolità, o, millor dit, que no vol que n'hi agi ni dels uns ni dels altres. I, no obstant, el piemontès, o l'ome del nord, té la costum de servir-se del mot napolità (*napoletano*) com d'un terme de despreci. Mentres qu'aquell ome del nord és reflexiu i laboriós, el napolità viu al sol en un *far niente* quasi bé perpetual.

No vui dir qu'aquestes diferències de caràcter o d'altros traços anàlegs bastaran per a rompre l'unitat de l'Itàlia; però denoten un

estat de coses que pod anar accentuant-se i per al qual una constitució federal fóra preferible an el regim centralisador actual (1).

A Espanya l'agitació regionalista és cada die més intensa. «Estem atacats de regionalisme!» deia ultimament un celebre cap de partit, mentres que renunciava a la vida política. I, en efecte, no solament hi hà en la Península un moviment de races, tals com els bascos i els nabarros, els aragonesos i els catalans, els valencians i els andalusos, reclamant la llur autonomia a fi de tornar a entrar en possessió dels llurs *Fueros*, etc., formes diverses de la vida comunal o municipal: an això s'afegeixen desitjos molt marcats de federar les diferents regions del país, per a procurar-los una llibertat tant grand com possible, i posar fi a la separació de l'Espanya i de Portugal. Aquest any aquestes idees federalistes es van expressar de la manera més neta en el congrés republicà de Badajoz, ont les dugues nacions foren representades. La Federació Iberica serà formada de les republicues d'Espanya i de Portugal: tal ha sigut el vot de la major part dels congressistes.

En quant an el nombre de republicues interiors o regions autonomes de la Península, les opinions estan dividides sobre aquêt punt. Deixem, no obstant, la paraula a un dels caps del moviment republicà portuguès, al senyor Teofil Braga:

«Quand la republica aurà dividit l'Espanya en els estats autònoms Galicia, Asturies, Biscaia, Nabarra, Catalunya, Aragó, Valencia, Murcia, Andalusia, Estremadura, Castella la Vella, Castella la Nova i Lleó, allavors serà que Portugal, tenint la seva autonomia garantida, podrà entrar lliurement en la constitució del pacte federal dels estats lliures peninsulars ibèrics.»

Molts federalistes no volen arribar sinó gradualment an aquestes autonomies nombroses. No cal, perxò, fer-se cap illusió sobre la dificultat qu'experimentarà un país tant enervat com l'Espanya per realisar semblants designis. De totes maneres ens plau veure formar-se

(1) Lo que dóna an això, per altra part, una certa gravetat, és l'estat de les finances de l'Italia: el reialme està molt apurat, i sapigut és qu'el govern treu molt poc de les provincies del sud i hei gasta molt, i que treu molt poc de les provincies del nord i hei gasta poc.

una tant viva oposició en la Península contre el regim centralisador dels estats actuals.

A França, ont l'omogenitat de la raça i l'uniformitat dels departaments han sigut realitzades tant enterament com era possible, no deixa perxò de manifestar-se un sord malcontentament contre la centralisació administrativa absoluta de l'estat actual. M. Hovelacque, diputat per París, que remarcables treballs etnològics collocaven particularment bé per interpretar aquêt malcontentament, ha presentat ja un projecte de llei reorganisant el sistema departamental del territori sobre bases naturals molt descentralisadores. I hem de fer notar qu'el moviment comunal socialista, tant pronunciat a França, té un caracter absolutament descentralisador.

La part dels programes municipals ont se reivindica l'autonomia comunal no és pas la menos atractiva per als electors socialistes. La tranquil·litat de la burgesia queda ben servida podent un govern instalat a París ordenar an el seu prefecte que cassi lo qu'auran decidit, per exemple, els elegits de la ciutat de Narbona. Hi hà procediments de regim cesarià que fan de la centralisació una de les més dures traves per les transformacions socials. «Una republica unitaria i absoluta, — diu Emili de Laveleye, — com la que sempre s'ha vulgut a França, és una anomalia. La França està are en republica, però no ha cambiat res de lo qu'existia en les seves institucions.» Sols els socialistes prossegueixen la refundició general de les institucions del regim actual.

Am tot, no es pod deixar en silenci les tendències federalistes que s'han obert pas en la societat dels felibres. Els felibres representen la literatura, la llengua, la raça meridional; són un exemple curiós de les supervivències ètniques en un país ont, desde la creuada contre els albigesos, el despotisme capetià avia ofegat la veu de la llengua d'oc. Una bona part dels felibres resten simples literats; però la porció activa de la societat ha anat més lluny i ha reivindicat altament les llibertats del Mitj-die. Dos dels més ardents d'aquêts meridionals, MM. Amouretti i Maurras, han llegit l'any passat a llur societat una declaració absolutament federalista. I aquest any, a la conferència de Carcassona, el *Felibrige* va afirmar de nou els seus desitjos de federació. El socialista Jourdanne, antig maire de Car-

cassona, va complimentar an els seus osts federalistes i es va ajuntar al llur banquet.

Veurem tot seguit sobre quin partit s'apoiem els felibres federalistes i vers quina corrent són portats. El fundador del *Felibrige*, el grand poeta Mistral, és amb ells. Ha expressat en sa bella llengua l'amarga indignació que li causava el despotisme administratiu de la centralisació actual:

La republica d'Arles, al fons dels seus estanys,
tractava d'igual a igual am l'emperador:
are tremolem
devant la cara d'un gendarme!

En la revista qu'acabem de fer ens hem limitat an els principals Estats de l'Europa moderna: això ens bastava per veure qu'una grand corrent descentralisadora agitava els nostros vells països, semblant empenye'ls de certa manera a imitar països més nous, sense passat politic, tals com els Estats Units. D'altra part, les encontrades de les quals no hem parlat, la Suïça, els Països Baixos, la Dinamarca, la Suecia, la Noruega, etc., no auriem cambiat res a les tendències generals qu'avem constatat, trobant-se la major part d'aquestes encontrades en la necessitat de descentralisar els llurs estats, disfrutant la Suïça d'una tranquil·litat relativa gracies a la descentralisació administrativa i a la seva constitució federal actual.

A dir la veritat, tots aquèts moviments federalistes, descentralisadors, autònoms, no són, propiament parlat, moviments socialistes, si es considera que l'agitació que produeixen no ha estat especialment designada per l'epítet de socialista. No obstant, els irlandesos, els gallesos, els escocesos, volent transformar en federació un estat la constitució unitaria del qual té uns quants sigles d'existència; les poblacions alemanes aixecant-se contre el militarisme centralisador del llur imperi, malgrat tot el chauvinisme qu'ha fet neixe la sang de la derrera guerra; les pobla-

cions esclaves promptes a reduir al no-res l'estat habsburgès; les altres nacions inevitablement empeses a minar una centralisació administrativa autoritaria, ¿no entra tot això dins la serie de fenòmens més marcats de la descomposició de l'ordre social actual qu'el socialisme hà de fer desapareixe sota un món animat d'una vida nova? I si ún no limita la qüestió social a les transformacions purament econòmiques, ¿no es veu apuntar aquí d'una manera més o menos manifesta la fi de tot un sistema d'estats, d'aquèts estats polítics que reposen sobre els principis de la centralisació cesariana? ¿Per què, aquètt moviment descentralisador, qu'encare és incomplet, parcial i poc definit, no ha de desenrotllar-lo, estendre'l i donar-li el seu ple caracter?

Aclaparats pel despotisme, els pobles acabaran per aixecar-se. No toleraran ni la compressió administrativa del regim politic centralisador, ni l'esclavitud econòmica del regim capitalista. Així com en aquells liceus ont se té an els joves tancats, les intel·ligències estan condemnades a l'embrutiment per la necessitat de dirigir-se totes vers el meteix fi, sense qu'els sigui possible desenrotllar les llurs disposicions naturals, així meteix les races i les poblacions encaixonades en els estats centralisadors han sentit les llurs aspiracions i les llurs necessitats ofegades.

Però els pobles comencen a tenir-ne prou d'aqueixos caps sense vida: governs de París, de Londres, de Viena, de Berlin. Volen esser els llurs motors socials, agrupats segons les llurs aptituds econòmiques i morals, enviant la llur sang aont llur existència els ho demanarà, en llog de veure com l'hi prenén. Enllaçats així per les necessitats comunes de la civilisació, fundaran la federació, no dels estats centralisadors d'avui, sinó una federació veritablement social.

GEORGES GHISLER

(Acabarà)

EL TRIAI

(FESTA POPULAR OLOTINA)

QUE no iras al Triai, demà?
—Fúmere! La meva mare no ho vol.
—Tant qu'ens hi vam divertir l'any passat!
Fa?

—Festa! Jo no hi faré pas falla, engony!

—Jo me n'auré de pairar, i prou greu me sab, Déu me mati! El pare vol que vagi a ballades a Joanetes.

—Jo m'estimo més anar el diumenge vinent al Mallol. No m'agrada pas trobar-me entremitj de totes aquelles senyorettes olotines, a fe, a fe! Van tant pinxes! I com una no pod anar tant empolainada com elles, fa una cosa!... Veritat, Talena?

—Te fotx! Vès que mira, are, aquesta! Donques jo pel Triai ho deixaria tot, sables?

Tals eren les converses qu'entre les moces de Les Preses sentia jo el die de Pasqua de Resurrecció, qu'aquest any s'esqueia al dos d'Abril.

Tant sentir parlar del Triai em va fer venir ganes de sapiguer qu'era, i la mestressa de la casa em va dir:

—És un grand apleg que demà, segon die de Pasca, es fa prop d'Olot, del qu'en surten molts casaments, i abans en sortien encare molts més. Hi va tot el jovent dels voltants a triar la nuvia, i perxò en diuen el Triai.

Això em va recordar aquell adagi de Graus, a la província de Huesca:

*Si de la Fueva te la has de llevar,
per Sant Jorget te la has de triar;*

perquè a la Fueva aquesta tria es fa el die de Sant Jordi.

*
**

L'endemà, segon die de Pasqua, després de dinar, estava jo llegint tranquilament dins de la meva cambra, quand vaig sentir un grand esvalot a l'escala. Surto i veig una colla de pagesos que pujaven escales amunt, portant cada hu els seus ous i la seva llonganiça, o bé un tall de cansalada i l'adob corresponent.

—Avui és mal die per a naltros,— em va dir la despesera, que pujava derrera d'ells.— Avui els pagesos s'ho porten tot de casa llur i naltros vinga cop de fer truitades sense guanyar-hi res, fòra d'alguns porronets de vi qu'els venem, perquè fins si s'hi volen barrejar alguna ceba se la porten de les llurs. Fins el fog hi posem de franc, perquè... vaja!... jo no ting pas cara per a comptar-los-ho.

—I digui: que durarà gaire aquét soroll?

—Fins que siga llustrenc.

—I ont podria anar jo per a passar la tarde lluny d'aquest esvalot?

—Ome, poria anar al Triai. A fe a fe que li agradarà! És molt alegre.

—Ben pensat! Me n'hi vaig. Pod-ser allí no sentiré tants crids com aquí.

I tot sortint del poble va venir-me a la memoria allò de *La Teta gallinaire*:

—D'ont ets, que parles tant alt?

—De l'Empurdà, per servir-lo.

I la veritat és qu'els pagesos no necessiten pas ser de l'Empurdà per a enraonar cridant. El costum de trobar-se sempre al camp i de tindre d'enraonar, ja amb els que conreen les terres veïnes a les llurs, ja am la gent del mas, que no sempre tenen a la vora, ja am les besties am que treballen o amb aquelles que guarden, fa que cridin sempre, i després, sense adonar-s'en, parlen sempre cridant.

Per això una reunió de pagesos, siguen d'ont se vulga, és sempre un veritable mercat de Calaf; i per això també en els pobles de Castella, quand tenen *Concejo* o reunió de poble a la Casa de la Vila, l'agutzir se passeja amunt i avall de la sala, dient de tant en tant: «—Señores, oigámonos», perquè, enraonant tots a l'ora, sobre tot després d'apurat el vi qu'és de rigor regalar-los, no hi hà medi de que s'entenguin.

Els abitants de les montanyes encare parlen molt més alt qu'els de la plana, i l'encontrada olotina es troba en plena montanya.

Sapigut això, ningú estranyarà que jo tractés de fugir d'aquella veritable orgue de gats que tenia a casa.

* *

Mai m'ha agradat anar per camins massa trepitjats, cosa que, si bé té alguns inconvenients, té, en canvi, no pocs avantatges, sent-ne una de les principals per a mi la de no trobar gent qu'em distregui. Seguint, doncs, aquesta meva inclinació, tant aviat vaig ser al peu de la pujada de la Solfa, vaig deixar la carretera, trencant a mà dreta, prenent un caminet qu'es fica pel *Bo-de-tosca*. Més en el mateix moment vaig sentir qu'un que passava em deia:

—Senyor, senyor! Miri qu'es perdrà!

—No tingui por, no em perdré pas,—li vaig respondre, tot seguint internant-me entre-mitj d'aquelles tanques fetes de tosca i pedra ferrenca.

Quan un om va tot sol per aquells laberints de camins qu'atravessen en totes direccions el *Bo-de-tosca*, vorejats per altes i gruixudes parèts de pedra seca, negra com el carbó, per demunt de les que s'alcen per tot arreu turonets de roques aspres i d'un color entre negre i rogenç que tenen tot l'aspecte del caga-ferro; quan ún veu entremitj de tots aquells turons petites fondalades en les que les aigües no tenen altra sortida que la qu'els proporciona la grand porositat del terren i fa amb el trepitj aquell soroll particular del qui camina demunt de carbó o vidre esmicolat, no pod menos d'experimentar un efecte tot estrany.

Em semblava mentida qu'en aquella naturallesa morta, carbonisada, qu'entre-mitj d'aquelles roques llençades de les entranyes de la terra per la força expansiva d'antigs volcans, hi pugués aver l'exuberant vida vegetal que dins dels closos s'observava. I és que la terra que pervé de la descomposició de la tosca, la greda o la *puçolana*, és riquíssima en principis fecundants.

Deixant un camí per a pendre'n un altre, trencant aquí cap a la dreta, cap a l'esquerra més enllà, guiant-me pels crids que sentia, vaig arribar, per fi, an alguns masos situats al peu de la banda nord del Marbulenya. Prop d'ells, sentades a terra dessota dels ar-

bres, hi berenaven, o, com diuen allí, hi feien beguda, algunes families.

Prenent un camí un bon troç més ample qu'els que deixava derrera, vaig donar la volta a una vallèta en quin fons hi avia un aiguamoll ple de joncs i lliris grogs, i al tombant d'una petita estribació de la montanya em vaig trobar davant per davant d'un campament improvisat a l'entorn d'una creu de pedra que recorda qu'aquell llog avia estat el cementiri dels francesos: era el famós Triai.

* *

Una dotzena de carros de vela, desenganxades les mules, servien de botigues, ont s'hi venia vi, aguardent, pa, llonganices d'Olot i els famosos *Sant Rocs*, llonganices curtes i botarudes que tenen costum de menjar els que van a beure aigua a la font d'aquell sant.

En algunes tauletes hi avia licors, anissos, rosquilles i els tant celebrats *brunyols*, dels que s'en feia grand consum.

Dalt d'un marge, sentats en bancs fets am taulons sostinguts per pedres, hi avia els musics, qu'en aquell moment tocaven una sardana.

Tot voltant del rotllo ont se ballava, grand munió de gent de tota mena, senyors, menestrals, militars i pagesos, els uns drets, els altres sentats en els marges de tosca, i molts d'ells mitj ajeguts per terra, menjaven, reien, enraonaven, o bé atalaiaven a les balladores, seguint llurs cadenciosos moviments o portant el compte dels punts que feien.

I al mitj d'aquét grand rotllo n'hi avia tres o quatre de més petits, formats pels sardanistes d'amdós sexes, que giravoltaven a dreta o esquerra, seguint el compas de la musica, quins sons dominava amb el seu estrident i amorós l'agradable tenora.

Allò era un veritable firal de noies. N'hi avia de rósse i de morenes, d'altres i de petites, de grosses i de primes, senyores i menestrals, treballadores de fabrica i pageses, totes animades per la dança, alegres, cofoies totes, responent am rialletes a les paraules dels uns, fent broma amb els altres, i tot això seguint fent saltironets i sense perdre el compas.

I, acabada la sardana, corrien totes elles, les unes a reunir-se am llurs families, les altres am llurs amigues i companyes, algunes

amb el llur promès, esperant qu'en toquessin una altra, frisoses de fer anar les cames.

I am prou feines la tenora donava la senyal de començar-la, els joves anaven a treure a les noies i formaven de nou el rotllo, i algunes s'hi ficaven sense que ningú les tragués, que no hi hà pas ball més igualitari ni elastic que la sardana.

Un pagès té el dret d'agafar la mà d'una senyoreta, i rotllo que comença am sis o vuit persones, acaba per tenir-ne més de cent:

joves, vells, criatures, omes i dones, tot-om s'hi barreja.

Lo més difícil en aquell Triai és el triar. ¡Tants són els cossos airosos i ben formats, i tantes les cares boniques que s'hi veuen!

Lo qu'és a mi no em va pas recar l'aver-hi anat, per més que no tenia res que triar-hi. Però sempre és bo treure la vista a pasturar, sobre tot quand la pastura és tant bona com la qu'allí hi avia.

CELS GOMIS

RECORT, PER GABRIEL TURELL

CRONICA INEDITA DEL SIGLE XV

(Continuació)*

73

Regnà lo rey en Jaume de Aragó, comte de Barcelona e baró de Montpeller, al qual deien rey Sanct, e fon molt virtuós e venturós contra moros, car jamés perdé batalla, e encara en les batalles hon ell se trobà, algunes vegades fon vist Sanct Jordi. Aquest rey restà jove, e foren eletes persones a Montsó de Aragó e de Cathalunya qui'l governaren fins a xviii anys, que prè per muller la filla del rey de Castella; après se desfeu lo dit matrimoni per deute de parentesc; e prè altra muller, la filla del rey de Hungria, néta del emperador de Constantinoble, de la qual hagué tres fills: lo primer, Pere; lo segon, Jaume; lo terç, Sancho; e més tres filles: la primera, Violant, que fon muller del secundo genit de Castella; la segona, Ysabel, que fon muller de Felip, rey de França; la terça, Maria, que no hagué marit. Aquest rey havia promesa una altre muller ans de la primera e après la negà; e havia nom Teresa de Bidaume, noble dòna. Ella pledejà davant lo Papa e guanyà qu'els fills eren ledesmes. Lo hu hagué nom Jaume, senyor de Xerica; lo segon, Pedro de Gerberies, qui foren legittims, per tant com la mare ho guanyà davant lo Papa. Encara féu

* Vegin-se els numerós 3, 6, 7, 8, 9, 11-12; 13-14 i 15-16.

dos bastants: Ferrando d'Ixar; altre Ferrando Sanchez de Castro, senyor d'Antilló.

74

Emprés la conquesta de Mallorques, e aquella tornà a la fe christiana, ab ajuda de prelats, barons e universitats de Cathalunya, los quals passaren ab lo rey e molts gentils homens. La qual ciutat prè e poblà de christians, e torna-s'en en Cathalunya. E deu anys après tornà pendre la conquesta de Valencia ab ajuda dels tres braços damunt dits e ab ajuda de la reyna de Aragó. E en poc temps hagué la ciutat de Valencia e les més parts del regne, e féu poblar la ciutat de Mil fadrines e dones que y féu anar de Leyda e de Urgell, e a totes donà marit dins la ciutat. Après féu fer leys e furs ab que la ciutat visqués e fos regida. E volgué que los furs e ordinacions fossen fets per lo Archabisbe de Tarragona e en Ramon Folc, vezcomte de Cardona, e en Pere Galceran de Pinós. Ab los quals furs e ordinacions lo regne s'és conservat, e huy se troben en la casa del Consell de Valencia ab les armes dels dessús dits. Aquest rey cresqué sos regnes e terres a la fe christiana MCC sglesies. Emperò en son temps alguns barons se ajustaren en la vila de Solsona, per quant lo rey los fahia sobres per voler guerrejar ab ell, dels quals barons era cap en Guillem Ramon de Moncada. Lo rey era

molt savi e tornà'ls a loc les injuries fetes.

75

En lo temps del dit rey vengueren Sanct Francesc e Sanct Domingo, e fundà part dels monastirs dels dits sants en son regne. En temps d'aquest rey fon la destrucció dels Temples, e perçò lo dit rey féu la orde de Muntesa. Fon marvellós rey. May féu res a la terra qu'els desplagués, que tot ho fahia ab consell d'ells. Ans que morís ordenà son testament. En Pere primogenit féu rey de Aragó, comte de Barçalona e rey de Valencia; lo segon fill, Jaume, féu rey de Mallorques e comte de Rosselló e de Cerdanya e senyor de la baronia de Montpeller. E finà sos dies en Vilafranca de Penedès en l'any MCCLxxii e fon soterrat a Poblet.

76

Fon rey de Aragó e comte de Barçalona don Pere, fill major, al qual fon imposat *dels francesos*, per quant menà moltes guerres ab ells e tostemps ne havia lo millor. Aquest, essent viu lo pare, conquistà dels moros lo regne de Murcia e donà'l a son pare per mostrar-li amor e obediencia; e lo dit rey partí lo regne ab lo rey de Castella, al qual se pertanyia la conquesta. Açò féu per justificar-se, e lo rey de Castella dexà-li Oriola e Alacant e algunes viles e castells. La resta fon del rey de Castella sens affany ni despeses. No u haguera fet lo rey en Pere, qui'l conquistà; mas per esser-li obedient no gosà res dir. En temps de aquest rey se levaren tots los barons de Catalunya o la més part contra lo rey; los quals eren: en Guerau de Cabrera, qui era comte de Urgell, lo qual comtat li era vengut per la mare; lo vezcomte en Ramon Folc de Cardona; en Roger, comte de Pallars, e son frare, vezcomte de Vilamur; Ramon de Anglesola, Pere de Moncada, Berenguer de Puigvert, Galceran de Cervelló, Bernat Roger de Erill, Ponç de Ribelles, Ramon de So, e molts cavallers ensemps ab aquestos barons, en Guillem de Bellà, e molts gentils homens, e encara lo comte de Foix, fill d'en Gascó de Moncada; e tots se meteren a Balaguer. Lo rey, no poc turbat de aquestos que li volien levar lo regne, aplegà consell a la ciutat de

Barcelona, e totes les universitats li foren parcials e tingueren ab lo rey; e ab bon consell de la ciutat de Barcelona, lo rey los prengué tots dins Balaguer e dexà anar tots los cavallers e gentils homens e servidors, sinó los barons e nobles. Levà'ls quant tenien e meté'ls al castell de Ciurana e Miravet. Lo rey de França, sabent la divisió en que lo rey stava, començà'l a guerrejar; e lo comte de Foix, qui era dels presoners, deya que si no fos pres que li faria tants serveis com poria. Sabent lo rey açò, dexà'l anar e dix-li que li fes tot lo mal que pogués, que ell lo stimava poc e perçò'l lexava anar, que d'ell no volia serveys. Seguí's après que lo rey emprengué lo viatge del Coll en la Barberia, e sobre la empresa lo rey tragué alguns barons e nobles de la presó. Los altres restaren e moriren en presó.

77

Stant sobre lo siti del Coll, los sicilians li feren embaxada, los quals havien mort los francesos. E foren los embaxadors de Sicilia lo comte de Sclafana e micer Joan de Proxita, lo qual après heretà en Valencia, e de aquell principi començaren los Proxites. Digueren los embaxadors: «—Senyor, los sicilians supliquen a vostra gran senyoria qu'els vulla deffendre de lurs enemichs, e volen a vos, senyor, per rey, axí com aquell al qual lo regne de Sicilia se pertany». Lo rey los demanà per què havien mort los francesos. Respongueren per la mala senyoria qu'els feyen: Lo rey respòs als embaxadors que s'en tornassen, que ab ells ensemps los enviaria embaxadors. E tramès en Galceran de Cruylles e en Pere de Queralt, e tots ensemps partiren e foren a Palerm, la ciutat mestre. Los embaxadors digueren als sicilians que lo rey en Pere de Aragó era content de deffendre'ls, axí com aquell qui era lur rey e senyor per part de la reyna Blanca sa muller, la qual era filla del rey Mamfrè, lur senyor natural, lo qual los francesos havien mort; e per aquesta sola rahó, ell los entenia deffendre dels francesos, sos capitals enemichs. Emperò volia que tots los barons e ciutats lo jurassen per senyor, e que lo jurament fessen als embaxadors en persona sua, e de continent ell seria en Sicilia. Los sicilians, havent oyt los embaxadors, daren compliment a les coses qu'el rey volia, ab

gran plaer. Complides les coses, los embaixadors partiren, e, essent juncts ab lo rey e feta la relació, lo rey partí ab tot son stol. Arribà a Palerm, hon fon bé rebut com a rey e senyor per tots los barons e senyors de la terra, e tots lo juraren per rey e senyor en la sglesia mestre. E essent jurat, començà cavalcar e fer la via de la ciutat de Messina, hon lo rey Karles era e tenia lo siti. Axí matex féu partir les galeres aquella via. E féu embaixadors al rey Karles, al qual explicaren la embaxada qu'es levàs. E tantost hoida la embaxada, lo rey Karles féu levar lo siti e s'en passà a Rigolls, a XII milles de Messina, ab tot son stol. E axí lo rey hagué tota la illa de Sicilia. Aprés delliberà entrar en Calabria, e lo rey Karles se mès dins la ciutat de Nàpols. E lo rey en Pere prèts molts castells e viles en la Calabria. Lo rey Karles, qui veyà perdre tota sa terra, per torbar lo rey de Aragó, requerí'l de batalla cors per cors, o L per L, o cent per cent. Rebuda la letra de requesta, mostrà's voluntari, donant la elecció al rey Karles de fer-la axí com volria. Elegí lo rey Karles que fos cors per cors e que fos jutge lo rey d'Anglaterra, e qu'es fes en la ciutat de Bordeus. E lo rey en Pere fon content, e axís fermà la batalla. Ans que lo rey tornas en Catalunya per complir la batalla, féu venir la reyna sa muller en Sicilia, menà ab ella sos fills e lexà lo primogenit en Catalunya, e lo rey lexà en guarda a la reyna lo noble en Roger de Loria, lo qual fon almirall, qui en una batalla que hagué davant Nàpols prèts la muller del rey Karles e lo primogenit son fill y l'altre germà y dos fills; e prèts dins la ciutat de Nàpols hun carrer qui s'appellà la rua Catalana, la qual tingué tres jorns. E quant prèts los damunt dits, ells se n'anaren a Salern. Aprés lo capità menà la reyna e fills e filles a la reyna de Aragó, en la illa de Sicilia, e stigueren presos fins la guerra fon finida.

78

Complida la batalla del rey ab lo rey Karles, la qual passà en aquesta manera: que lo rey Karles, ab ajuda del rey de França, concertaren que lo rey d'Anglaterra fóra content que, essent lo rey de Aragó en la ciutat de Bordeus, faria tot avantatge al rey Karles, e encara li consentí que metés gent d'armes

en la ciutat de Bordeus per aquella jornada perquè's pogués honrar del rey d'Aragó. Sabent açò lo rey, no stigué de anar a ciutat de Bordeus avisadament. Sabudes totes les coses que contra ell se eren menejades, anà desfregat; e essent al terme de la batalla, lo dia assignat, no conegut, corregué lo camp e féu levar son acte de la sua presentació. E perquè lo loc no era segur, ab gran cuyta partí. Lo rey Karles, sabut açò, ab la sua gent d'armes seguí lo rey de Aragó, al qual no pogué atenyer. Y passà en Aragó, prèts son germà bastart e féu-lo negar en lo riu Sincha, per quant lo dit bastart se era ligat ab lo rey Karles e havia emprès de matar lo rey en Pere son frare. Aprés se n'anà en Barçelona, e stigué fins qu'el rey de França ab son poder fon en Catalunya, lo qual menava ab sí hun Cardenal qui havia dat la croada de part del Papa contra lo rey de Aragó e tots sos regnes.

79

Veent lo rey que los francesos eren a Narbona, e que son germà lo rey de Mallorques no s'apparellava de deffendre's, anà lo dit rey en Rósselló ab los barons e cavallers de Catalunya. E alguns no sabien per què anaven, e lo noble en Ramon Folc de Cardona li demanà hon anava. Lo rey li respòs que a Perpinyà per pendre lo rey de Mallorques son germà. Lo rey tirà al portal de la vila per entrar, e tantost com los de la vila lo veren obriren les portes. Tirant la via del castell, los de la guarda trameteren a lur senyor fent-li saber qu'el rey son frare era aquí. Lo dit rey no'l volgué veure, e per una porta falça se isqué del castell e meté's en lo castell de la Roca. Lo rey en Pere prèts la reyna e dos fills e partí tantost per a Barçelona e convocà corts als catalans. E dix lo rey: «—Yo bé sçe que vosaltres no sou contents de mi.» E féu-los grans exclamacions e pregà'ls que vers ell se volguessen haver com a bons vassalls, que ell faria tot ço que volrien, e que lo passat fos no res, e no s'hagués a dir que per flaqueza de animo los francesos nos haguessen conquistats. Respongué la Cort que fossen reintegrats dels prejudicis que fets los eren stats, e serien contents de fer lo degut. Aquest era rey tempestós e de gran furia e no feya res per la terra sinó quant los havia mester. E

axí lo rey féu ço que la terra pretenia, e mo-
gueren-se en son servey; feren grans provisions
per les fronteres, e lo rey stigué en Barçalona;
féu de aquí tots los apuntaments necessaris
per a la guerra; vengué en Roger de Loria de
les illes. Lo rey de França hagué prèrs Gerona.
Vengut lo socors de la marina ab Roger de
Loria, lo rey isqué contra los francesos; e ab
batalles fetes axí matex per fam, los francesos
se havien a retraure après de moltes coses
qui's seguiren. Lo rey de França morí en
Ampurdà a casa d'en Sorts. Mort lo rey de
França, lo rey en Pere hi tragué los francesos.
Après de aquestes coses, lo rey s'en tornà a
Barçalona, e prèrs-lo malaltia e morí en l'any
Mil CClxxxv. Féu testament: restà rey de
Aragó e comte de Barcelona, Alfonso, fill pri-
mer; segon fill, Jaume, féu rey de Sicilia; lo
terç fill, Federic, féu duc de Noto. Havia dos
filles: Isabel, que fon reyna de Portugal; la
segona, Costança, que fon muller del rey
Robert de Napols. E fou soterrat en lo Mo-
nastir de Sanctes Creus.

80

Restà rey don Alfonso: fon appellat *Franc*.
Passà en la illa de Menorca ab molta gent

d'armes de Catalunya, e prèrs-la a son oncle lo
rey de Mallorques per quant li era desobe-
dient. Quant lo rey fon tornat, anà en Castella
per fer pau entre los castellans, qui eren en
gran discordia. Tornat de Castella, la terra
acordà de fer-li tenir corts generals a Monsó,
ahon ordenà constitucions profitoses al regne.
Après revocà alguns donatius ultra mesura
que havia fets, e perçò li deyen lo *Franc*, que
no guardava lo que prometia, e les coses
dades hagué revocar per los damnatges que
s'en seguiren a la terra. E stant en Barçelona,
prèrs-lo malaltia e morí jove, sens fills, en
l'any MClxxxii. Jau lo seu cors en lo mo-
nastir de frares menors de Barcelona.

81

Regnà lo rey en Jaume, germà del rey don
Alfonso, lo qual era en Sicilia; e tota Catalu-
nya tramès lo comte de Ampuries ab dos
galeres per embaxador al rey. Sabuda la nova,
aplegà los sicilians e dix-los la mort del rey
son frare, e per aquella rahó ell havia a par-
tir; però que ell los dexaria la reyna sa mare,
e son frare don Federic per regidor.

(Seguirà)

REVISTA GENERAL

A PROPOSIT DEL CONGRÉS DE LA
SOCIÉTÉ LITTÉRAIRE ET ARTISTIQUE INTERNATIONALE

La *Société Littéraire et Artistique Internationale*
va tenir l'idea de celebrar el seu quinzè congrés
a Barcelona. Amb aquèl motiu, un nombre regu-
lar d'estrangers de criteri i alguns de talent
auran tingut ocasió de fer apreciacions sobre la
nostra ciutat i el nostro país i la nostra gent.

Al saber quins eren els organitzadors d'aquí,
era de presumir qu'els estrangers que vindrien,
també foren Moranos i Torralbes i Coromines
de París o d'altres bandes; però, publicada la
llista dels noms, es va poder llegir entre altres
el d'alguns escriptors de merit i advocats d'ano-
menada; i ens varem preparar a veure contras-
tos d'intelligencia i deliciosos colloquis, i brin-
dis consabuts i discursos-clixé.

L'acte de l'inauguració del Congrés, amb assis-

tencia de les autoritats, va ser la primera bomba.
Discurs de l'arcalde, de lo més insuls que s'istila
en tals ocasions; benvinguda, *Barcelona és bona*,
l'indispensable pinzelladeta istorica, en la que
hi entrava el *Consolat de Mar* i el rei *D. Pedro IV*
el Ceremonioso, i per final (no hi podia pas faltar)
la cita de Cervantes, allò de l'*albergue* i de la *cor-
respondencia grata de firmes amistades*; aquella
cita qu'és costum engegar a tot foraster, qu'ens-e
la sol tornar a la primera ocasió de brindis. I tot
això ho va dir el senyor arcalde amb aquella
oratoria feixuga, a grops, que gasten els catalans
acastellanats, i qu'ell no estava en el cas d'usar,
tota vegada qu'el deia de memoria, el discurs,
perquè es va repartir imprès i traduït en francès
entre els *circumstants*. No compremem perquè no
es va estimar més llegir-lo, si ja el duia escrit.

Després d'ell, de tot hi va aver: el Sr. Morano,
castellà, no dient res de solta am grand facilitat
de paraula; un congressista alemany parlant en

castellà am tota la bona fe, sense comprendre qu'encare en sabia menos que nosaltros; i en mitj de tanta ridiculesa, la nota simpatica del president de la *Société*, M. Pouillet, aquêt parlant am la seva propria llengua, i dient que, sent la seva societat *internacional* i avent celebrat un congrés a Madrid com a representació del poble i de la literatura espanyola, es veien obligats a celebrar-ne un altro a Barcelona, que representa la literatura, el poble i la nació catalana.

Les frases de M. Pouillet ningú les devia entendre i ningú les va apreciar. En un concurs ont totes les llengües s'hi volien, s'hi invitava a la catalana, a la qu'es parla aquí, i ningú es va recordar de fer-ne ressonar els accents; i els acompanyants dels congressistes, els catalans i tot, la rebutjaven, i s'estimaven més parlar en la llengua de Cervantes (com encare s'anomena), am tot i estar segurs de que, per bé qu'ho fessin, no arribarien mai a les vuidors d'un Morano o d'un Poggio, que són espanyols de veres.

Aviat varem preveure qu'an els congressistes s'els sostindria en una atmosfera falsa; qu'es retraurien els elements valiosos al veure qui els conduïa; i que de real i de català no veurien sinó el moviment i la vida dels nostros carrers.

De la nostra literatura, migrada idea en tindran per la celebre vetllada del Teatre Liric. Encare veiem les cares que hi feien els que per voler ser puntuals varen assistir al primer acte de *Batalla de Reynas*. Espantats de veure aquelles rengleres de *condes* dient tirades de versos enrogallats, i les reines, amb el mocador a la mà, enfonzades en el respatller gotic-teatral, els *nobles* enfadats, les *dames* ploriquejant; perdien les ganes de quedar-se per un altro acte i se n'anaven. Els que venien al començar el segon acte de *La Boja*, també quedaven prou satisfets, i, am tot i la condescendencia, desapareixien. Els qu'escoltaven tota la funció eren els alemanys, per ser més resignats, o per les qualitats de raça qu'els fan saborejar igualment lo dolent que lo bo.

A l'ultim die van tenir el discurs de D. S. Poggio sobre literatura catalana (!); i com qu'aquêt senyor no escriu els seus discursos, com l'arcalde, sinó que s'els empesca de repent, el president li va aver de truncar la peroració perquè ja avia gastat vint-i-cinc minuts de paraules abans d'entrar en materia.

L'unica cosa ben feta i ben pensada per donarlos idea de la nostra literatura, va ser el follet francès del Sr. Coroleu. Al menos allò era un record que cadascú es podia endur a la butxaca.

L'element catalanista també va estar tot retret amb els forasters, i pod-ser era el més indicat i el

qu'alguns d'ells més buscaven. Aguera fet, sense cap dupte, millor paper qu'el qu'els rodejava, perquè és un element més ilustrat, ens-e sembla, i té la mà trencada en això de fer *meetings* i congressos. Però per unes quantes vegades més o menos de parlar d'en Fivaller i d'en Clarís, tampoc valia la pena, ben mirat, de fer coneixences.

La gent de l'*Asociación de Publicistas*, no cal dir qu'aviat els varen abandonar, an els del Congrés. Aquêts anaven per feina, i aquí, val a dir-ho entre nosaltros, a cap d'aquells *publicistas* pod interessar-lo gaire un Congrés que s'ocupa de la protecció dels drets d'autor.

Nosaltros varem començar per assistir a una de les primeres sessions, i hei varem anar trobant gust fins a no deixar-ne cap. Les coses poden ser estudiades baix tants aspectes! No eren precisament els temes tractats lo qu'ens atreia, perquè hem de confessar no creure gaire en aquestes qüestions que volen fe tendir les lleis cap a l'unificació. En els drets intel·lectuals, com en tots els altres drets, hi haurà deu mil excepcions: l'un país és grand, l'altro és petit; l'un té pocs lectors, l'altro menos; l'altro un nombre infinit. És a dir, l'objecte de la *Société* no concorda gaire amb el procediment federatiu de la celebració de congressos, cada any en diferenta ciutat.

Lo qu'a nosaltros ens agradava en primer llog, era sentir oratoria francesa i poder-la sentir quasi tot lo die a dintre Barcelona. Hi avia moments en que teniam l'illusió de qu'ens trobavam en un país de grand vida i de grand cultura, de qu'els francesos substituïen an els castellans. I quina substitució més avantatjosa! Alemanyans i italians també se servien divinament de l'idioma francès, i sols molt de tard en tard (ja qu'els d'aquí apenes prenien part en el Congrés), i com una nota discordant dintre l'armònica tonalitat del francès, se sentien martellejar les silabes castellanques encarcarades i xiular les esses fortes de l'Odon de Buen. Al costat de l'oratoria facil, segura, plena de naturalitat, d'en Souchon; de la viva, nerviosa i grafica d'en Maillard; fins una vegada s'hi va sentir la d'algun arquitecte jove d'aquí, que, després de llargs exordis pregonant la propria insuficiencia, etcetera, etc., venia a proposar que no es proposés res de nou a les proposicions qu'es discutien, en un castellà pronunciat a explosions de llavis.

A lo menos, si els pocs d'aquí aguessin parlat en català, no hi auria agut aquella disparitat i distancia que se sentia entre l'idioma més ric de sons i el més pobre, entre l'ondulada musicalitat del francès i el silabeig cantellut de l'espanyol.

El contrast era més marcat encare en quant a

la qualitat dels discursos. Els estrangers anaven al gra, sense entretenir-se mai en digressions inútils, i ajudant amb imatges i exemples clars la llur opinió. Els d'aquí es perdien en excuses i futeses, sense anar a altro objecte qu'a fer temps, sense l'intent de portar nova llum al tema i sols am la pueril pretencioneta d'aver prèrs part en el Congrés; però les llurs observacions (?) no podien ser preses en consideració ni en serio.

Però això, com hem dit, era molt de tard en tard. Les sessions, quasi cada die, es varen tenir en francès d'un cap a l'altro, i els *publicistas* no hi entraven, pod-ser per a reservar-se pels brindis en els dinars que tot sovint hi va aver i que tant exasperaven an el president M. Pouillet pel temps qu'inutilment s'hi perdia.

Aviat varem tenir el desitj de coneixe an els que més ens agradava escoltar i observar durant les sessions. Va ser lo més senzill: una encaixada de mà i un cambi amistós de tarjetes. I d'aquesta manera hem intimat amb els qu'ens eren més simpatics, i els varem despedir am la convicció de que no s'acabarien les nostres relacions i d'aver contribuït a que s'enduguessin una bona i real impressió de la nostra terra. De quantes agradables converses no conservem el record; converses tingudes corrent pels carrers d'aquêt Barcelona o bé a la nostra redacció! Que promptament els nostros ideals eren compresos i am quina agradable sorpresa correspostos!

Mentrestant, la comedia continuava, es mantenia l'idea falsa en els més, que sentien castellà a tot ora i rebien cortesies i bromes flamenques. El temps s'escursava per les sessions del Congrés, i els temes s'empenyien; i el darrer die, am tot i començar a les vuit del matí, ni una ora quedava per discutir l'ultim tema de gracia: el de literatura catalana.

LA VETLLADA DEL TEATRE LIRIC

En el Congrés de la *Société Littéraire et Artistique Internationale* es va aixecar a parlar de literatura catalana el Sr. S. Poggio! El president va deturar la seva improvisació als vint-i-cinc minuts de començada, és a dir, quand encare l'orador no avia ben bé entrat en materia, lo qual va ser una sort per a la literatura i per als oients, espanyols i estrangers, sobre tot per a nosaltros, que patiam i tremolavam veient-nos venir la pedregada. A la nit, en la funció de teatre català dada en el Liric, vam recordar el president del Congrés retirant la paraula a l'improvisat literat català, i auriam vulgut qu'algú agués pugut deturar també la representació vergonyosa d'aquell primer acte interminable de *Batalla de Reynas*.

Vam patir-hi. Estavam al costat d'un palco ocupat per francesos, i ens avergonyia que miressin l'escena, ens feia patir qu'escoltessin declamar els nostros actors, ens feia por que puguessin entendre lo qu'anaven dient els personatges. I allò era el teatre català: la *mise en scène* no era pitjor que d'ordinari; els actors no declamaven pitjor que de costum; i el drama qu'es representava era el celebre *Batalla de Reynas*, d'en Soler, premiat per la Real Academia Española.

Ja ens aconsolava pensar qu'els estrangers no devien entendre lo que sentien, ni podien adonar-se de les faltes de gramatica i de les *belleses* de llenguatge d'aquell drama *bilingüe*; però bé prou que veien el decorat, els accionats dels nostros actors, i sentien aquella declamació insuportable, i els avia de ferir l'orella l'aspror d'aquells octosilabs i endecasilabs.

I és qu'en Soler és un versificador detestable. En la *Batalla de Reynas*, troços semblarien escrits en prosa, i en prosa dolenta, si no fos per la rima, i encare l'autor emplea sovint l'assonant i, com la generalitat dels poetes catalans, fa consonar les vocals obertes am les tancades. Vêus-aquí una tara de la versificació catalana. Alguns, com l'Apeles Mestres, ja se n'han adonat. En Soler és dels que mai se n'adonaran. En el seu magí no cabrà mai que *punyalet* no és assonant de *Déu*, ni *dona* consonant de *corona*, com tampoc que *honors* no es pod fer rimar am *flors*, ni *segur* am *jur*. Això seran sempre refinaments modernistes per a l'autor de *La Bulifarra de la Llibertat*, qu'encare fa quintetes com aqueixa:

Mes no, no moriré. ; Tantas vegadas
desitjaren sa mort y no ho lograren
las pregárias de tants, al cel alsadas,
que venjativas contra d' ell clamaren
y avuy que ab plors y véus desesperadas...

Mirar es fa rimar am *car* o am *dirà*, segons convinga.

En *Batalla de Reynas*, per a que tinguin les vuit o onze silabes reglamentaries, certs versos s'els hà d'allargar desllorigant diptongs o s'els hà d'escursar fent contraccions impossibles.

La oració 'm cremava, plors volia...
d'aquest poble, que, malehintlo...

— Senyora!

— ¿Qué passa?

— Arriba

Berenguer aquí.

— ¿Y qué?

— Importa...

La llengua en surt malmesa, si es vol qu'aquêts versos arribin a la mida o que no en passin. I de

versos com aquèts s'en troben ben sovint, en les obres poètiques d'en Soler!

Are, versos dolents, am tot i tenir el nombre de silabes necessari, n'hi hà tants! Però en Soler és dels que creuen que posseint rima (i ja sabem quina rima, molts cops), tenint el nombre de silabes degut (i ja sabem per medi de quins estimaments i encongiments, de vegades), i portant l'accent en tal o qual silaba, el vers ja és bo, ja és perfecte. I no el preocupa gens ni mica qu'en els seus versos hi agi hiatus i cacofonies insuportables, i s'hi acumulin monosilabs tònics, i s'hi agi de desfigurar la pronunciació d'infininitat de paraules, etc., etc.

Ja la ma, Limés, no estreny...
Y qu' ella no ho sab jo 't jur...
Y així 'ls dols vols menysprear...
¡Oh! Si de damunt del marbre
de la llosa de la tomba
ahònt devallarà 'l meu pare...

— Fill meu, fill del mèu cor!

— ¡No 'l duhéu, senyora!

Musicalment, els versos d'en Soler són inferiors a la prosa més casulana. En tots els idiomes, en el llenguatge poètic s'eviten cacofonies. En Soler sembla que les cultivi en els seus versos. De vegades se n'hi troben d'impronunciables: ¡Quin efecte no devien produir an els estrangers aquells versos plens de grops i entrebancs declamats per actors de Romea!

I encare sort, tornem a dir, que dels actors sols ne puguessin apreciar la declamació, i del llenguatge, la part musical! Però aquells actors ni sisquera pronuncien bé el català, i aquell llenguatge ni sisquera és gramatical! Poc se podien pensar els estrangers qu'en allò qu'anaven sentint, tant desagradable a l'orella, hi avien fins faltes de gramatica qu'en llurs respectius països no es tolerarien ni en un alumne de primera ensenyança.

A cada pas es troben construccions defectuoses. Certs passatges són inintelligibles:

Aixís la clau me fòu dada
ab que jo us he obert la porta
secreta que passa oberta
de dins del rey á l' alcoba.

Seria un mai acabar enumerar els defectes de llenguatge del drama d'en Soler, desde les faltes de gramatica fins a l'abús de castellanismes. El català hi és maltractat en el seu vocabulari, en

la seva sintaxis, en la seva pronunciació, i el bon gust i l'art n'estan absents.

I el drama? El jurat del *Centro de Lectura*, de Reus, en va dir: «...no se sabe qué admirar más, si lo ingenioso de la trama, el estudio de las pasiones, la pintura de los caracteres ó la energía y la galanura de la forma». Efectivament, tot està a la meteixa altura en el celebre drama d'en Soler, *Batalla de Reynas*.

No volem pas parlar d'aquét conegut drama. Si, a proposit de la festa teatral del divendres ultim, hem dit quatre paraules sobre la versificació i l'estil d'en Soler, és perquè grand part dels defectes indicats els trobem en totes les obres en vers dels nostros escriptors.

Després del primer acte de *Batalla de Reynas*, es va representar el segon de *La Boja*. No és tot hu, en Soler o en Guimerà; però qu'imperfecions, que defectes, encare, en els versos i en el català del poeta impecable per als de *La Lliga*! És clar que són preferibles els endecasilabs lliures, assonantats per descuid, de *La Boja*, an els octosilabs llastimosos de *Batalla de Reynas*; però en aquells endecasilabs no deixem de trobar-hi cacofonies i hiatus intolerables; no s'hi hà d'alterar menos la pronunciació de moltes paraules i l'entonació de moltes frases; i sobre tot el català no és molt més bo: és el català jog-floralesc, *renaixenso*, incorrecte i ple d'estranyeses i castellanismes.

Els estrangers avien d'endur-se una trista impressió del teatre català. No entenien lo que sentien; però ni el llenguatge dels drames avia de captivar-los per la seva musicalitat; ni la declamació dels nostros actors podia agradar-los; ni els devia fer sinó fastig la *mise en scène* de les dugues obres, aquell palau del primer acte, i, en *La Boja*, aquella cova servint d'entrada a la mina, aquell caminet de fusta conduint a la cova de germà Albert... Després van venir les pallassades de *La Mitja Taronja*, que van fer riure molt a la distingida concurrencia... Quand vam ser a *Las bodas d'en Cirilo* ja no hi avia cap estranger al teatre. Una sala d'espectacles brillant els auria pod-ser fet suportable l'estada. Ni això van conseguir els organiadors de la festa.

Fins els programes eren una desgracia. D'un mal gust insuperable, semblaven un mostruari de lletres atrotinades. El director de *Le Livre et l'Image* no es va poder estar de dir-nos qu'allò era una indignitat. Un francès ens va suplicar que li llegissim el programa per a sapiguer un xic com se pronuncia el nostros idioma: li vam aver de dir qu'estava escrit en castellà, i s'en va fer creus.